

TEKAÜT DEFTERLERİNE GÖRE İZMİR KAMU KURUMLARI EMEKLİLERİ (1880-1912)

Ertan GÖKMEN*

Makale Geliş Tarihi: şubat 2022

Makale Kabul Tarihi: Mart 2022

Öz

Osmanlı Devleti'nde askeri sınıfa mensup askerlere, üst düzey yöneticilere ve ilmiye mensuplarına görev sürelerini tamamladıklarında ya da yaşlı, hasta ve malullük sebebiyle çalışamaz duruma geldiklerinde geçimlerini sağlamak için merkezi hazineden, mukataa ve dirlik gelirlerinden tahsisler yapılırdı. Tanzimat'ın ilanından sonra maaş sistemine geçilmesi ile çalışanlara ve emeklilere gelirlerden tahsis yöntemi kaldırılmış ve hazineden maaş ödenmeye başlanmıştır. Tanzimat öncesi dönemde sadece askeri kesimi içine alan emeklilik sistemi diğer kamu çalışanlarını da içine alacak şekilde genişletilmek istenmiş ise de bunu hemen gerçekleştirmek mümkün olmamıştır. Askeri personelin emekliliğine dair ilk düzenleme 1866 yılında hayata geçirilmiştir. Sivil kamu çalışanlarının emekliliğı ile ilgili 1881 yılında düzenleme yapılmış ve zamanla kapsamı genişletilmiştir. Bu emeklilik uygulamaları yanında kapsamı çok geniş olmamakla birlikte farklı kurumlar da kendi çalışanlarına yönelik emeklilik sistemini hayata geçirmişlerdir. Bu durum Osmanlı devletinde sosyal güvenlik kurumlarının dağınık bir yapı sergilemesine neden olmuştur. Ele aldığımız bu çalışmada 1880-1912 yılları arasını kapsayan tekaüt defterleri esas alınarak İzmir'deki kamu kurumlarından emekli olan kişilere dair bilgilere yer verilmiştir. Tekauüt defterleri emekli olan personelin tekaüt berati suretlerini ihtiva etmekte olup bu beratlarda emekli olan kişinin unvanı, adı, çalıştığı kurumu, ne kadar emekli aylığı alacağı ve maaşının hangi sosyal güvenlik kurumundan ödeneceğı gibi bilgiler bulunmaktadır. Çalışmada emekli olan kişilerin hangi kurumlarda yoğunlaştığı, kurumlarda hangi pozisyonlarda görev yaptıkları, aldıkları maaşların düzeyi ve Müslüman gayrimüslim oranları hakkında bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Emekli, Sosyal Güvenlik, İzmir, Osmanlı, Ticaret, Gümrük.

Retirees of Smyrna Public Institutions According to the Tekauüt Books (1880-1912)

Abstract

In the Ottoman Empire, when the soldiers of military class, senior administrators and member of scholar completed their term of office or were unable to work due to the old, sick or invalid, allocations were made from central

---

* Prof. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, (ertan.gokmen@cbu.edu.tr) (Orcid ID: 0000-0001-9189-9960).

treasury, incomes of mukataa and dirlik to ensure their livelihood. With the transition to the salary system after the proclamation of Tanzimat, the method of allocation income to employees and retirees was abolished and salaries were started to be paid from the treasury. In the pre-Tanzimat period, the pension system which included only the military, was intended to be expanded to include other public employees, but it was not possible to realize this immediately. The first regulation on the retirement of military personnel was implemented in 1866. The retirement of civil servants came into effect in 1881 and its scope was expanded over time. In addition to these retirement practices, although the scope is not very wide, different institutions have also implemented retirement system for their own employees. This situation caused the social security institutions to exhibit a dispersed structure. In this study, which we have discussed, information about the people who retired from public institutions in İzmir is given, based on the tekaüt books covering the years 1880-1912. The pension books contain the copies of pension berat of retired personnel, and these berat contain information such as title, name, institution of retired person, how much pension will receive and from which social security institution his salary will be paid. In the study, the information will also be given about which institutions the retired personnel concentrate on, what positions they work in the institutions, the level of their salaries and ratios of Muslims and non-Muslims.

Key Words: *Retired, Social Security, Smyrna, Ottoman, Trade, Customs*

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde seyfiye, ilmiye ve kalemiye sınıfı mensubu olup devlet hizmeti gören kişilere yaşlılık, malullük ve hastalık gibi durumlarda ihtiyaçlarını karşılamak için tekaüdiye adıyla maaşlar veriliyordu. Belirtilen sınıflardaki bazı görevlilerin emekli olduklarında alacakları ücretlere dair Fatih'in teşkilat kanunnamesinde bazı hükümlere yer verilmiştir. Emekli vezir ve beylerbeyi gibi devlet erkani ile hasta ve yaşlı katipler ve ihtiyaç sahiplerine gümrüklerden tekaüt ulufesi adı altında maaş veriliyordu. Yine ilmiye mensubu şeyhülislam, kazasker, büyük kadılar ve müderrislere emekli maaşı karşılığı olarak bazı kasaba ve köy gelirleri arpalık olarak tahsis ediliyordu.¹ Yeniçeri ocağı mensubu olup oturak ve mütekait denilen yaşlı ve emekli askerlere tekaüdiye maaşı veriliyordu. Yeniçeri emeklileri II. Selim zamanına kadar emekli maaşlarını şehremininden veya selatin camileri gelirleri fazlasından alırlarken, bu tarihten sonra hazineden almaya başlamışlardır. İstanbul dışında oturmak isteyen yeniçeri emeklileri

---

¹ İpsirli 2011, 340-341; Mustafa Nuri Paşa 1992, 306.

ise maaşlarını gittikleri yerin mukataalarından veya g6mruk gelirlerinden alırlardı.²

Osmanlı Arşivi'nde Tanzimat 6ncesi ve sonrası d6neme ait m6tekaidin maaş defterlerinin bulunması emekli olan kamu g6revlilerine maaş 6dendiğini g6stermektedir. Mesela 1726-1727 yıllarını kapsayan defterde kaptan, kapı ağası, reis, cebeci, terzi, silahtar gibi emeklilerin; 1831-1847 yıllarını kapsayan defterde emekli edilen subay ve erlerin; 1863-1875 yıllarını kapsayan defterde ise m6lkiye, askeriye ve ilmiye sınıfına mensup emekli, dul ve yetimlerin isimleri ile bunlara 6denecek maaşların miktarına dair bilgiler bulunmaktadır.³ Osmanlı Arşivi'nde m6tekaitlere ait defterler ve belgeler emekli olan kişilere, yakınlarına ve muhtaç olanlara belli bir emekli maaşının 6dendiğini g6stermektedir.

II. Mahmut ve Tanzimat sonrası d6nemde idari, askeri ve mali alanlarda pek çok yenilik yapılmış ve bu yeniliklere dair yasal d6zenlemeler yapılmıştır. Yasal d6zenleme yapılan alanlardan biri de sosyal g6venlik ile ilgilidir. Bu alanda muhtelif tarihlerde pek çok d6zenleme yapılmıştır. Yapılan bu d6zenlemelerin 12'si askeri personel, 13'6 sivil memurlar, beşi ilmiye mensupları, 10'u da işçilerle ilgilidir. Askeri personelden karacılarla ilgili ilk d6zenleme Asakir-i Berriye-i M6l6k6ne Tekauit Kararnamesi adıyla 1869 tarihinde; Askeri Tekauit Sandığı Nizamnamesi 1886 yılında, m6lkiye memurlarıyla ilgili Memurin-i M6lkiye Terakki ve Tekauit Kararnamesi adıyla kapsamlı ilk d6zenleme 1881 tarihinde yapılmıştır. 1881 tarihli sivil memurlara y6nelik çıkarılan teka6it kararnamesinde g6r6len eksikliler 1884 yılında aynı isimle çıkarılan d6zenleme ile giderilmeye çalışılmıştır.⁴ Aşağıdaki başlıklar altında 6nce 1881 tarihli Memurin-i M6lkiye Terakki ve Tekauit Kararnamesi'ne g6re emeklilik şartları, emekli olacak kişilerin yapması gereken işlemler, emekli personelin maaşlarının nasıl hesaplandığı, malull6k durumunda emeklilere nasıl maaş bağlandığı, emeklilik işlemlerinin M6lki ve Askeri Tekauit sandıkları tarafından nasıl yerine getirildiği ele alınacak sonrasında teka6it defterlerinde emeklilik berat suretleri bulunan İzmir kamu kurumlarından emekli olan g6revlilerin emekliliklerine dair bilgilere yer verilecektir.

---

² Uzunçarşılı 1988, 381-382.

³ Martal 2002, 1693-1694.

⁴ Kala 2018, 12, 27-28, 33.

1-1881 Tarihli Memurin-i Mülkiye Terakki ve Tekaüt Kararnamesi Hükümlerine Göre Emeklilik İşlemleri

1881 tarihli Memurin-i Mülkiye Terakki ve Tekaüt Kararnamesi⁵ memurların görevlerine, azil, terfi ve emekliliklerine dair pek çok hususu ihtiva etmektedir. Kararnamesi'nin 21. maddesine göre memuriyete başlama yaşı yirmi olarak kabul edilmiştir. Bu yaştan daha önce alınan maaşlar emekli maaşı hesaplamasına dahil edilmemektedir. Kararnamenin 22. ve 23. maddeleri emekli olmak isteyen kişilerin yapması gereken işlemlere dair hükümler ihtiva etmektedir. Bu maddelere göre emekliliği hak eden kişi İstanbul'da ise bağlı bulunduğu nezarete, taşrada ise vilayet valisine dilekçe verecektir. Dilekçe sahibinin, devlet hizmetine kaç yaşında ve hangi tarihte girdiği, ne kadar maaş aldığı, hangi görevlerde ne kadar süre bulunduğu ve her birinde ne kadar maaş aldığı, görevden ayrılmış ise hangi sebepten ayrıldığı ve ne kadar mazul kaldığı, kanuni bir ceza alıp almadığı, emekliliğini istediğinde hizmette veya mazul olup olmadığı, maluliyet sebebiyle emeklilik talep edilmiş ise ne zaman malul olunduğu gibi hususlar tahkik olunduktan sonra gerekli evraklar bir mazbata ile nezaretler ve vilayetlerden Tekaüt Sandığı Nezareti'ne gönderilecek ve burada dahi tetkik edildikten sonra Tekaüt İdaresi Cemiyeti'ne havale edilecektir. Bir memur talep etmedikçe ve vazifesini yapamayacak derecede hasta bulunmadıkça emekli olamayacaktır.

İzmir Rüsumat Nezareti'nde nâzır olan İsmail Hakkı Paşa'nın emeklilik evrakları arasında Mülkiye Tekaüt Nezareti muhasebesince 21 Kanun-ı Sani 1316/3 Şubat 1901 tarihinde tanzim olunan hesap müzekkeresi bulunmaktadır. Bu müzekkereye göre İsmail Hakkı Paşa devlet hizmetine 23 yaşında girmiş, kırk dört sene hizmet etmiş ve yapılan hesaba göre 3.671 kuruş emekli maaşını hak etmiştir. Hesap müzekkeresine/pusulasına göre Hakkı Paşa 1 Kanun-ı Evvel 1272/13 Aralık 1856 tarihinde mülga Rumeli Varidat Muhasebe kitabesinde göreve başlamış ve sırasıyla Rüsumat Muhasebe Kalemi Sivas Mukayyitliği ve Mümeyyizliği, Samsun Rüsumat Nezareti, Rüsumat Muhasebe Kalemi Mümeyyizliği, Yemen Rüsumat Nezareti, Gelibolu Rüsumat Tahkik Memurluğu, Dersaadet Mülga Emtia Gümrüğü Başkâtipliği, Taşra Rüsumat Müfettişliği, Dersaadet Emtia-i Ecnebiye Nezareti, Birinci Daire-i Maliye

---

⁵ Düstur I. Tertip Zeyl 3, 62-81.

Müfettişliği, Selanik Duyun-ı Umumiye Nezareti, Galata Gümrüğü Muhasebat Kitabeti, İskenderun Rüsumat Nezareti, Bağdat Rüsumat Nezareti, Edirne Rüsumat Nezareti, Edirne, İzmir ve Selanik Rüsumat Müfettişliği ve İzmir Rüsumat Nezareti'nde görev yapmıştır. İsmail Hakkı Efendi 1272-1316/1855-1898 yılları arasında üç defa mazul bulunmuştur. Paşa'nın mazul bulunduğu srelerin toplam süresi yedi ay otuz beş gündür.⁶

15 şevval 1318/5 şubat 1901 tarihli Mülkiye Mtekaidin ve Mazulin Sandıkları Nezareti'ne ait mazbatada İzmir Rüsumat Nâzırı İsmail Hakkı'nın verdiği dilekçe ile emekliliğini talep ettiği, Rüsumat Nezareti müzekkeresi ile gönderilen dilekçenin, hizmet süresi cetvelinin ve ilgili evrakların Heyet-i Umumiye tarafından tetkik edildiği belirtilmektedir. Yapılan tetkike göre zikri geçen pusulada Hakkı Paşa'nın bulunduğu memuriyetlerin neler olduğu, aldığı maaşların miktarı ve hizmet sresinin kırk dört sene olduğu, Memurin-i Mülkiye Kararnamesi'nin 26. ve 42. maddeleri gereğince gerekli zam ve indirim yapıldıktan sonra 3.671 kuruş maaş isabet ettiğinin anlaşılması üzerine belirtilen maaşın sandıktan tahsis edilerek emekli edilmesine karar verilmiştir. Hakkı Paşa'nın emekliliğine karar veren Heyet-i Umumi'de nâzır dahil on yedi üyenin mührü bulunmaktadır.⁷

Memurin-i Mülkiye Terakki ve Tekauit Kararnamesinin 25. maddesine göre tekaüt maaşı iki çeşitir. Bunlardan biri 30 sene hizmet ile diğeri maluliyet ile elde edilmektedir. Kararnamenin 26. maddesi memura bağlanacak emekli maaşının miktarının nasıl belirlendiğini ortaya koymaktadır. Buna göre bir memurun en son bulunduğu görevden ayrıldığı tarih başlangıç kabul edilerek geriye doğru on senelik daimî maaşı toplanacak, elde edilecek toplamın onda birinin on ikide birisinin %50'si aylık emekli maaşı olarak tahsis edilecektir. Bir memur 30 seneden fazla geçirdiği yılların her biri için 30 senede elde edeceği maaşın 1/30'u emekli maaşına ilave olunacaktır. Bu şekilde 45 sene hizmet etmiş bir memura emekli maaşı olarak on senelik maaşı toplamının onda birinin on ikide birisinin %75'i tahsis edilecektir. şayet çalışma süresi 45 seneden fazla ise o takdirde fazla çalışılan sreler için herhangi bir ödeme yapılmayacaktır.

---

⁶ BOA. şD. nr. 987-50.

⁷ BOA. şD. nr. 987-50.

Kararnamenin 30. maddesi bir görevlinin maluliyet sebebiyle nasıl emekli olacağını ortaya koymaktadır. Buna göre bir memur devlet hizmetine girdikten sonra her ne vakit vazifesini yapamayacak derecede hasta olur ise emeklilik için gerekli süreyi doldurmasa bile son memuriyeti maaşının yarısı ile emekli olacaktır. Bunun için kişinin maluliyet durumunun İstanbul'da ise Tıbbiye Nezareti'nden taşrada ise mahalli İdare Meclisinin tasdiki ve memleket tabibi tarafından verilen raporun Mekteb-i Tıbbiyece fenne uygun olduğunun tasdik edilmesi gerekmektedir. Mesela, İzmir palamut aşar memuru Mehmet Fatin Efendi yaşlılığı sebebiyle yirmi iki senelik çalışma sonunda malulen emekli olmuş ve kendisine son daimî maaşının üçte biri olan 200 kuruş emekli maaşı bağlanmıştır.⁸ Yine İzmir Efreñç Gümrüğü tezkire muharriri olup 30 yaşında 1279/1862 senesinde göreve başlayan İsmail Hakkı Efendi sağ gözünün hiç ve sol gözünün ise bulanık gördüğüne dair mahalli doktordan aldığı raporunun Mekteb-i Tıbbiye tarafından uygun bulunması sonucu malulen emekli edilmiştir. Yirmi altı senelik hizmeti bulunan İsmail Hakkı Efendi son memuriyet maaşının yarısı olan 200 kuruşla emekli edilmiştir.⁹

Kararnamenin 50. maddesi Tekaut Sandığı Nezareti Dairesi'nde nâzır başkanlığında Heyet-i Umumiye'nin nasıl kurulacağını belirlemektedir. Bu maddeye göre cemiyette Ayan Heyeti'nden, Şura-yı Devlet'ten, Divan-ı Muhasebat'tan, Dahiliye, Hariciye, Adliye, Evkaf, Maliye, Nafia ve Ziraat ve Ticaret, Posta ve Telgraf, Maarif Nezaretlerinden, Rüsumat ve Vergi Emaneti'nden seçilecek ve tayin edilecek birer kişi ile Tekaut Sandığı Nezareti Muhasebecisi ve kâtipten oluşacaktır. Belirtilen kişilerin katılımı ile oluşacak heyetin vazifesi kararnamenin 53. maddesinde belirlenmiştir. Buna göre Heyet-i Umumiye'nin görevi nezaret ve nezaretlere bağlı dairelerde emekliliği hak edenlerin İstanbul'da bağlı olduğu nezarete ve taşrada emekliliği hak edenlerin vilayet valisine verdikleri dilekçe ve ilgili evrakları ve Tekaut Sandığı Nezareti muhasebesi tarafından düzenlenen hizmet pusulasındaki bilgilerin ve tahsis edilen maaşın mevzuata uygun olup olmadığını tahkik etmektir. Heyetin ayrıca vücutça malul olanların maluliyet derecelerini tetkik etmek, sandığın

---

⁸ BOA. ŞD. nr. 1077-6.

⁹ BOA. ŞD. nr. 896-15.

muhasebelerini, işlemlerini teftiş etmek ve sandık akçesini işletmek gibi görevleri vardı.

Emeklilik işleminin nasıl sonuçlandırılacağı hususu kararnamenin 54. maddesinde açıklanmıştır. Buna göre bir memurun emekliliği hak ettiğine dair heyetçe yapılacak tetkik üzerine tanzim edeceği mazbata Şura-yı Devlet tarafından tetkik ve tasdik edildikten sonra sadarete takdim edilecek ve irade ile atanmış olanların tekaüt maaşları irade-i seniye ile irade-i seniye ile atanmamış olanları ise buyuruldu-yı ali ile tahsis edilecektir. Mesela İzmir Duyun-ı Umumiye Nâzırı Hacı Şefik Bey'in emekliliği 27 Şaban 1323/27 Ekim 1905 tarihli sadaret tezkiresi ile talep edilmiş 4 Ramazan 1323/2 Kasım 1905 tarihinde emekliliğe dair irade-i seniye çıkmıştır.¹⁰

Kararnamenin 57. ve 58. maddelerine göre emeklilik hakkını elde edenlerin emekli maaşları oranını ve miktarını belirten heyet/cemiyet mazbatasını Tekâüt Sandığı Nezareti'ne oradan da Şura-yı Devlet'e gönderilecektir. Şura-yı Devlet tarafından gerekli inceleme ve tasdik işlemi yapıldıktan ve kişinin emekliliğine dair irade-i seniye ve veya buyuruldu-yı ali çıkmasından sonra şahsın eline emekliliğini ve maaş miktarını belirten berat verilecektir. Kararname hükümlerine uygun şekilde emeklilik hakkı kazanan İzmir vilayeti Duyun-ı Umumiye Nâzırı Hacı Şefik Bey'in emeklilik beratı Tekâüt Defterlerine şu şekilde yazılmıştır:

"Me'mûrin-i Mülkiye karâr-nâmesi ahkâmına tevfiKAN Mülkiye Tekâüd Sandığı Heyet-i Umûmiyesinden ve Şûrâ-yı Devlet'ten tanzîm olunan mazâbıt mûcibince hakk-ı tekâüde istihkâkı tebeyyün eden mütehayyızân-ı ricâl-i Devlet-i Aliyyemden İzmir Vilâyeti Duyûn-ı Umûmiye Nâzırı iftihâr Hacı Şefik Bey dâme uluvvuhüya nizâmen mu'ayyen olan tarihten i'tibâren tekâüd sandığından şehri üç bin üç yüz elli beş kuruş maâş tahsîsi bi'l-istîzân şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i mülûkânem muktezâ-yı münîfinden olmağla maâş-ı mezkûr mâh-be-mâh tesviye ve i'tâ edilmek üzere işbu berât-ı hümayûnum ısdâr olundu. 11 Ramazan 1323"¹¹

Hacı Şefik Bey'in eline verilen bu beratta Şefik Bey'in emekliliği ile ilgili evrakların önce Mülkiye Tekâüt Sandığı Heyet-i Umumiyesi,

¹⁰ BOA. İ. TKS. nr. 17-15.

¹¹ BOA. A. DVNSTEKAd. nr. 3, 202.

sonrasında Şura-yı Devletçe tetkik edildiği ve her iki heyet tarafından bir mazbata düzenlendiği ve sonrasında irade çıktığı belirtilmektedir. Berat kaydında ayrıca Şefik Bey'in çalıştığı kurumun adı, kendisine bağlanan aylık maaşın miktarı ve irade tarihinden itibaren belirlenen maaşının her ay kendisine ödenmesi gerektiği belirtilmektedir. Tekaüt defterlerinde İzmir'deki kamu kurumlarından emekli olan kişilerin emekliliklerine dair yukarıda belirtildiği şekilde berat suretleri bulunmaktadır. Bu berat kayıtları çerçevesinde emekli olan kişilerin çalıştıkları kurumlar, emekli aylıklarının miktarı ve ne şekilde emekli oldukları aşağıda ayrı başlıklar halinde ele alınmıştır.

2-Rüsumat Nezareti/Müdüriyeti Emeklileri

Rüsumat Nezaretleri, kaldırılan gümrük emanetleriyle duhan nezaretleri ve memleha müdürlükleri yerine kurulmuşlardır. Belirtilen emanet, nezaret ve müdürlüklerin yaptıkları vazifeler bundan sonra rüsumat nezaretleri tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır. Rüsumat nazırları gümrük ve duhan müdürlüleriyle memleha memurları tarafından gönderilen aylık icmal defterlerini tetkik etmekle görevli idiler.¹²

1886 yılı Aydın vilayeti salnamesine göre İzmir Rüsumat Nezareti'nin nâzırı Muhiddin Hamdullah Efendi, Müfettişi ise Ali Rıza Bey'dir. Nezaretin Muhasebe Dairesi'nde muhasebe başkâtibi, birinci refik, icmalat tetkik kâtibi, ikinci refik, irsalat mukayyidi, irsalat refiki ve sandık emini görev yapmaktadır. Nezaretin Tahrirat Dairesi'nde ise başkâtip, birinci ve ikinci refik, müsevvit, iki mübeyyiz ve mukayyit hizmet vermektedir. Rüsumat Nezareti'nin tercümanlığını ise Tayfur Efendi yapmaktadır.¹³

1901 senesinde İzmir Rüsumat Nezareti'nin nâzırı Hakkı Efendi'dir. Nezaretin Muhasebe Kalemi'nde bir başkâtip, üç refik, bir mukayyit, bir sandık emini, bir irsalat mukayyidi, bir mukayyit refiki, cetvel mübeyyizi ve mülazım görev yapmaktadır. Nezaretin Tahrirat Kalemi'nde ise başkâtip, birinci ve ikinci refik, mukabeleci, evrak mukayyidi, müsevvit, mukayyit refiki ve altı mübeyyiz bulunmaktadır. Tablo-1'de isimleri geçen kişilerden Mehmet Efendi 1901 yılında sandık emini, Hakkı Efendi rüsumat nazırı,

¹² Düstur I. Tertip C. 2, 1289, 547-548.

¹³ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1303, 53.

Ragıp Bey başkâtip, Ömer ve Mehmet Efendiler mübeyyiz olarak görev yapmaktadırlar.¹⁴

1901 yılında Rüsumat Nezareti İdaresi bünyesinde yüz yirmi yedi gümrük dairesi olup bunlar on dört müdüriyete taksim edilmiştir. Bu on dört müdüriyetin altısı İzmir dahilinde geri kalan sekiz müdüriyetten ikisi Konya'da biri Bursa'da diğerleri Cezair-i Bahr-i Sefid vilayetine bağlı yerlerde bulunmaktaydı.¹⁵

İzmir şehrinin şerefini ve ticari önemini artıran tesislerden biri İzmir Rıhtımı idi. Bu rıhtım dört kilometre uzunluğunda ve yirmi beş metre genişliğindeydi. Rıhtımın imtiyaz süresi kırk beş sene olup bu imtiyaz 4 Şaban 1284/1 Aralık 1867 tarihinde verilmiştir.¹⁶

1908 yılında Rüsumat Nezareti'nde Nizamettin Efendi nâzır olarak görev yapmaktadır. Nezaretin Muhasebe Kalemî'nde başkâtip, üç refik, sandık emini, irsalat mukayyidi, cetvel mübeyyizi, mukayyit, iki mukayyit refiki bulunmaktadır. Nezaretin Tahrirat Kalemî'nde ise başkâtip, iki refik, iki müsevvit, evrak mukayyidi, mukayyit refiki, mukabeleci, dört mübeyyiz vazife yapıyordu.¹⁷ Yukarıdaki paragraflarda salnamelere göre farklı tarihlerde Rüsumat Nezareti'nde vazife yapan görevlilerin kimler olduğuna dair bilgiler verilmiştir. Belirtilen bu görevlilerden bazısının emekliliklerine dair Tekaüt Defterlerinde bilgiler bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda tekaüt defterlerinde zikri geçen memurların adları, görev yerleri, maaşları ve ne zaman emekli oldukları belirtilmiştir.

Tablo-1 Rüsumat Nezaretinde/Müdüriyetinden Emekli Olan Görevliler

Görev Yeri ve Görevi	Görevli Adı	Emekli Maaşı	Emekli Olduğu Tarih (Hicri)	Emekli Maaşını Aldığı Sandık	Defter ve Sayfa Numarası
İzmir Rüsumat Nazırı	İsmail Hakkı Efendi	3671	1318	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 3, 117

¹⁴ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1319, 62.

¹⁵ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1319, 63

¹⁶ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1303, 79.

¹⁷ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, 119-120.

İzmir Rüşumat Başmüdüriyeti tahrirat başkâtibi	Ragıp Bey	1517	1327	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 3, 139
İzmir Rüşumat Başmüdüriyeti sandık emini	Mehmet Efendi	540	1327	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 3, 105
İzmir dahilinde Yunda Rüşumat İdaresi kâtibi	Hüseyin Hilmi Efendi	233	1304	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 1, 127
İzmir'de Davuye? Rüşumat İdaresi memuru	Mehmet Nuri Efendi	200	1306	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 1, 147
İzmir rüşumat rıhtım mevki kolcusu	Kemahlı Ömer Ağa	175	1303	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 1, 94
İzmir Rüşumat Nezareti mülhakatından Kalkan rüşumat memuru	Mehmet Hürşit Efendi	166	1316	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 2, 75
İzmir Rüşumat Nezareti pusula muharriri	Viçen Efendi	83	1312	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 2, 16
İzmir Rüşumat Nezareti kolcusu	Mahmut	75	1301	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 1, 72-73
İzmir Rüşumat Müdüriyeti kolcusu	Abdülke-rim Ağa	75	1305	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 1, 128
İzmir Rüşumat Müdüriyeti rıhtım kolcusu	Raşit Ağa	75	1308	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 1, 187
İzmir Rüşumat Nezareti dahilinde Paşalimanı İdaresi kolcusu	Hasan Ağa	50	1304	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 1, 110
İzmir Rüşumat Müdüriyeti	Habib Ağa	50	1305	Mülkiye Tekaut	BOA. A.DVNSTEKA

kolcusu				Sandığı	d. nr. 1, 138
---------	--	--	--	---------	---------------

Tabloda İzmir Rüsumat Nezareti'nin merkez ve taşra birimlerinde farklı hizmetleri yerine getiren görevliler bulunmaktadır. Görevlilerin aldıkları emekli maaşları 3.671 kuruşla 50 kuruş arasında değişmektedir. İzmir Rüsumat Nezareti Nâzırı İsmail Hakkı Paşa'nın emekliliğine dair irade alınması için 22 Zilkade 1318/13 Mart 1901 tarihinde sadaret tezkiresi yazılmış ve Paşa'nın 3.671 kuruş maaşla emekli edilmesine dair 6 Zilhicce 1318/ 27 Mart 1901 tarihinde irade çıkmıştır.¹⁸ İsmail Hakkı Paşa vazifesine 1272/1855 senesinde yirmi üç yaşında başlamış ve kırk dört senelik bir hizmet sonrasında emekli olmuştur.¹⁹ Yine İzmir Rüsumat Nezareti pusula muharriri Viçen Efendi vazifesine kırk beş yaşında başlamış, on sekiz sene çalıştıktan sonra malulen son daimi maaşının üçte biri olan seksen üç kuruşla emekli edilmiştir.²⁰ Belirtilen bu iki kişi dışındaki diğer emeklilerin hizmet pusulaları bulunmadığından görevlerine ne zaman başladıkları ve ne kadar süre çalıştıktan sonra emekli oldukları bilinmemektedir.

3-Vergi ve Aşar Memuru Emeklileri

4 Safer 1297/17 Ocak 1880 tarihli "Aşar ve Ağnam Emanetiyle Maiyeti Memurlarının Suret-i Tertib ve Vezaiifini Mübeyyin Talimat-ı Mahsusa"nın 9. maddesi aşar, ağnam ve canavar resimlerinin livalarda müdürler, kazalarda memurlar tarafından toplanacağı, bu memurların görevlerine nezaret etmek üzere vilayet merkezinde bir nazır bulunacağı belirtilmektedir. Talimatın 10. maddesinde ise gelirin derecesine göre vilayet, liva ve kazaların iki sınıfa ayrılacağı ve bunlara uygun miktar maaşla memur ve kâtipler tayin edileceği ifade edilmektedir. Aşarın tahsili hususunda üç tür heyet oluşturulacaktır. Aşar tahsilinde görevli Nezaret Heyeti'nde bir nâzır, bir başkâtip, üç refik, bir tahrirat kâtibi, mübeyyiz ve mukayyit; Müdüriyet Heyeti'nde ise müdür, üç kâtip ve ambar memuru; Memuriyet Heyeti'nde memur, iki memur ve bir ambar memuru bulunacaktır.²¹

¹⁸ BOA. İ. TKS. nr. 11-25.

¹⁹ BOA. ŞD. nr. 987-50.

²⁰ BOA. ŞD. nr. 929-72.

²¹ Düstur I. Tertip, C. 4, 1299, 758.

1886 yılı Aydın vilayeti salnamesine göre vilayette Maa Tahrir Vergi Kalemi'nde mizan-ı umumiye kâtibi, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü daire vergi kâtipleri, dört refik; Maa Tahrir Vergi Komisyonu'nda iki kişi görev yapmaktadır.²² 1901 yılında ise Maa Tahrir Vergi İdaresi'nde müdür, mizan kâtibi, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü daire kâtipleri; Buca, Ayasefid ve Karşıyaka vergi kâtipleri, dört vergi refiki ve dört temettü kâtibi vazife yapmaktadır.²³ Aynı yılda Vilayet Palamut Aşar Müdüriyetinde bir müdür, bir başkâtip, bir ikinci kâtip, senedat kâtibi, başkâtip muavini, ambar memuru, mukayit ve ruhsatiye kâtibi görev yapmaktadır.²⁴ 1908 yılında ise İzmir Aşar Nezareti Palamut Masası'nda kâtip, iki kâtip refiki, yevmiye kâtibi, ambar memuru ve ambar muavini; Vergi İdaresi bünyesinde mizan kâtibi, birinci, ikinci üçüncü ve dördüncü daire kâtipleri, Buca ve Ayasefid vergi kâtibi, Karşıyaka vergi kâtibi, dört temettü kâtibi ve yedi kâtip refiki bulunmaktadır.²⁵ Salnamelerde belirtilen bu görevlilerden bazısının emekliliklerine dair tekaüt defterlerinde bilgiler bulunmaktadır. Bu defterlerde 1317-1328/1899-1910 yılları arasında yedi vergi memurunun emekli olduğu görülmektedir. Emekli memurların aldıkları ücretler 85 kuruş ile 376 kuruş arasında değişmektedir. Aşağıdaki tabloda tekaüt defterlerinde aşar ve vergi memuru olarak emekli olan görevlilere dair bilgilere yer verilmiştir.

Tablo-2 Aşar ve Vergi Memuru Olarak Emekli Olan Görevliler

Görev Yeri ve Görevi	Görevli Adı	Aylık Emekli Maaşı	Emekli Olduğu Tarih (Hicri)	Emekli Maaşını Aldığı Sandık	Defter ve Sayfa Numarası
İzmir muhasebe başkâtipi muavini	Ahmet Habib Efendi	376	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 153
İzmir palamut aşar memuru	Mehmet Fatin Efendi	200	1326	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 15
İzmir maa tahrir	Hacı	200	1328	Mülkiye	BOA.

²² Salname-i Vilayet-i Aydın, 1303, 37

²³ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1319, 39.

²⁴ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1319, 41.

²⁵ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, 101, 102.

vergi kâtibi	Talat Efendi			Tekaüt Sandığı	A.DVNSTEKAd. nr. 3, 154
İzmir aşar muharriri muavini	Ömer Refet Efendi	170	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 195
İzmir Laz Hanı aşar memuru	Yusuf Ziya Bey	170	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 4, 4
İzmir rüsumat memuru	İbrahim Efendi	145	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 228
İzmir mülkiye piyade vergi tahsildarı	Yusuf Efendi	85	1317	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 90

Tabloda ismi geçen İzmir palamut aşar memuru Mehmet Fatih Efendi yirmi yedi yaşında göreve başlamış yirmi iki senelik hizmet sonrasında malulen maaşının üçte biri olan iki yüz kuruşla emekli olmuştur.²⁶ Diğer memurların kaç senelik bir hizmet sonrasında emekli olduklarına dair bilgi bulunmamaktadır.

4-Telgraf ve Posta İdaresi Emeklileri

19 Cemaziyelahir 1277 /2 Ocak 1861 tarihli "Telgraf Memurlarının Vezaif-i Memuriyet ve Derecat-ı Hizmetlerine Dair Nizamname" telgraf merkezlerinde ne tür dairelerin ve görevlilerin bulunması gerektiğine dair hükümler ihtiva etmektedir. Nizamnameye göre telgraf merkezlerinde telgraf muavinliği, Türkçe muhaberat kalemi, sevk-i mekâtib-i telgrafiye kalemi, muhaberat-ı ecnebiye memuriyeti, sevk-i mekâtib-i ecnebiye kalemi, muhasebat-ı Türkiye kalemi, muhasebat-ı ecnebiye kalemi, muharrerat-ı Türkiye tahsilat kalemi, eşya-yı telgrafiye kalemi, makinecilik memuriyeti, muvassıla-i Türkiye kalemi, muvassıla-i ecnebiye kalemi gibi daireler ve görevliler bulunacaktı.²⁷

Aydın vilayet salnameleri de Posta ve Telgraf idarelerinde kimlerin görev yaptığına dair bilgiler sunmaktadır. Salmelerde yer alan bilgilere göre 1886 yılında İzmir Telgraf ve Posta İdaresi'nde bir müdür ve iki

²⁶ BOA. ŞD. nr. 1077-6.

²⁷ Düstur I. Tertip 2. Cilt, 1289, 363-366.

müfettiş bulunuyordu. İdarenin Başmüdüriyet Kalemî'nde iki başkâtip ve iki refik; Başmüdüriyet Kalemî'ne bağlı Muhaberat-ı Türkiye memurları içinde bir muhabere başmemuru ve on bir memur çalışıyordu. Başmüdüriyet Kalemî'nin Muhaberat-ı Ecnebiye memurları içerisinde ise bir başmemur, üç makine muhabere memuru, bir makinist ve yedi muhabere memuru bulunuyordu. Posta İdaresinde ise posta müdürü, bir kâtip, bir mühimme ve taahhüt mukayyidi, ittihad-ı posta memuru, pul memuru, mekâtib-i mersule memuru, mekâtib-i mevrude memuru, tevzi memuru ve bir kâtip görev yapmakta idi.²⁸

1901 senesinde ise İzmir Telgraf ve Posta İdaresi'nde başmüdür, müfettiş, müfettiş muavini, mühendis, mühendis muavini, başkâtip, başkâtip muavini, üç kâtip, mukayyit, mübeyyiz; Telgraf İdaresi'nde merkez müdürü, muhabere başmemuru, on altı muhabere memuru, makineci, muhaberat-ı ecnebiye başmemuru, makine başmemuru, makine memuru ve dokuz muhabere memuru; Posta İdaresi'nde müdür, muayene memuru, emanat-ı mersule memuru, emanat-ı mevrude memuru, mekâtib-i mersule başmemuru, pul memuru, taahhüt ve kese memuru, sevk memuru, kese memuru, mühimme memuru, taahhüt memuru, mekâtib-i mevrude başmemuru, beş mekâtib-i mevrude memuru, deniz memuru, havale memuru, emanat-ı mersule refiki, emanat-ı mevrude refiki, başseyyar, Basmane başmemuru, Basmane başmemur muavini ve müdüriyet kâtibi görev yapıyordu.²⁹

1908 yılı salnamesindeki bilgiler 1901 yılındakilere yakındır. 1908 yılında İzmir Telgraf ve Posta İdaresi Müdürlüğü'nde müdür, müfettiş, müfettiş muavini, veznedar, üç kâtip, mukayyit, iki mübeyyiz; Telgraf İdaresi'nde merkez müdürü, muhabere başmemuru, on dört muhabere memuru, makineci, muhaberat-ı ecnebiye başmemuru; Posta İdaresi'nde müdür, muayene memuru, ittihad-ı mevrude başmemuru, ittihad-ı mevrude muavini, iki havalename memuru, mekâtib-i mersule başmemuru, pul memuru, on mekâtib-i mersule memuru, mekâtib-i mevrude başmemuru, beş mekâtib-i mersule memuru, Basmane Şubesi başmemuru,

²⁸ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1303, 52-53.

²⁹ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1319, 66, 67, 68.

Basmane Şubesi memuru muavini, deniz memuru, başseyyar, on bir seyyar memur bulunmaktadır.³⁰

Tekauit defterlerinde yukarıda zikredilen İzmir Telgraf ve Posta İdaresi'nin değişik birimlerinde g6rev yapan on altı personelin emeklilik beratı bulunmaktadır. Emekli personelden altı tanesi gayrim6slim diğerleri M6sl6mandır. AŞağıdaki tabloda teka6it defterlerine g6re emekli olan posta g6revlilerinin vazifelerine, aylık emekli maaŐlarına ve emeklilik tarihlerine dair bilgiler verilmiştir.

Tablo-3 Telgraf ve Posta İdaresi Emeklileri

G6rev Yeri ve G6revi	G6revli Adı	Aylık Emekli Maaşı	Emekli Olduğu Tarih (Hicri)	Emekli Maaşını Aldığı Sandığı	Defter ve Sayfa Numarası
İzmir Telgraf Merkezi M6d6r6	Mehmet HaŐım Efendi	1070	1327	M6lkiye Tekauit Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 3, 48
İzmir Telgrafhanesi lisan-ı ecnebi Őefi	Esterati Efendi	1012	1326	M6lkiye Tekauit Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 3, 19
İzmir telgraf-ı d6vel muhabere memuru	Jozef Zika Efendi	825	1328	M6lkiye Tekauit Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 3, 147
İzmir Telgraf ve Posta BaŐm6d6riyeti baŐk6tibi	Bekir Sıdkı Efendi	653	1328	M6lkiye Tekauit Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 4, 3
İzmir Postanesi emanet memuru	Mehmet Ő6kr6 Efendi	592	1313	M6lkiye Tekauit Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 2, 35
İzmir Postanesi emanet-i mevr6de memuru	Aleksan Hursıd Efendi	421	1328	M6lkiye Tekauit Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 3, 161
İzmir Telgrafhanesi lisan 66nc6	Vitali Efendi	321	1321	M6lkiye Tekauit Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 2, 161

³⁰ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, 125, 126.

muhabere memuru					
İzmir Telgraf Merkezi çavuşu	Manol Ağa	240	1328	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 3, 159
İzmir Postanesi mersûle memuru sabıki	Mustafa Efendi	233	1326	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 3, 21
İzmir Telgrafhanesi çavuşu	Ferhat Ağa	165	1326	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 3, 6
İzmir Telgrafhanesi çavuşu	Mustafa Ağa	150	1328	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 3, 166
İzmir Postanesi memuru	Fransuva Efendi	133	1321	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 2, 158
İzmir Postanesi seyyar memuru	Mustafa Efendi	128	1313	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 2, 32
İzmir Telgrafhanesi muvassılı	Recep Ağa	100	1321	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 2, 171
İzmir Telgrafhanesi muvassılı	Mehmet Ağa	100	1328	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 3, 159
İzmir Telgrafhanesi müvezzi	Agob Efendi	100	1328	Mülkiye Tekaut Sandığı	BOA. A.DVNSTEKA d. nr. 3, 161

Telgraf ve Posta İdaresi görevlileri içinde en yüksek emekli maaşını 1.070 kuruşla İzmir Telgraf Merkezi Müdürü Mehmet Haşim Efendi, en düşük maaşı 100 kuruşla telgrafhane muvassılı Mehmet Ağa ile müvezzi Agob Efendi almaktadır. Postane emanet memuru Mehmet Şükrü Efendi 1280/1863 yılında 31 yaşında vazifeye başlamış ve otuz bir senelik hizmet sonrasında 592 kuruşla,³¹ postane seyyar memuru Mustafa Efendi 34 yaşında girdiği vazifede yirmi yedi sene çalıştıktan sonra malulen maaşının

³¹ BOA. ŞD. nr. 941-42.

üçte biri olan 128 kuruşla,³² posta memuru Fransuva Efendi kırk iki yaşında girdiği vazifede yirmi dokuz sene çalıştıktan sonra maaşının üçte biri olan 133 kuruşla,³³ telgraf memuru Vitali Efendi yirmi yaşında girdiği vazifede otuz dört sene çalıştıktan sonra 321 kuruşla,³⁴ telgraf muvassılı Recep Ağa otuz yedi yaşında girdiği vazifede otuz sene çalıştıktan sonra 100 kuruşla,³⁵ lisan-ı ecnebi şifreliği memuru Esterati Efendi yirmi beş yaşında girdiği hizmette kırk altı sene çalıştıktan sonra 1.012 kuruşla,³⁶ İzmir Telgraf Merkezi Müdürü Haşim Efendi yirmi yaşında girdiği görevinde kırk dört sene çalıştıktan sonra 1.070 kuruşla,³⁷ telgraf çavuşu Ferhat Ağa yirmi altı yaşında girdiği vazifede otuz beş sene çalıştıktan sonra 165 kuruşla³⁸ emekli olmuşlardır.

Mülkiye Tekaüt Sandığı Muhasebesi emekli olacak personel ile ilgili bir hesap müzekkeresi hazırlanmaktadır. Bu müzekkerede emekli olacak kişinin adı, çalıştığı kurum, kaç yaşında ve hangi tarihte hizmete başladığı, emeklilik dilekçe tarihi, hizmette bulunduğu yıl, ay ve gün sayısı, mazul olarak bulunduğu yıl, ay ve gün sayısı, hangi tarihler arasında nerede ne kadar çalıştığı ve ne kadar aylık aldığı, toplam çalışma süresi ve hak ettiği aylığın miktarı bulunmaktadır. Mesela Mülkiye Tekaüt Sandığı Nezareti muhasebesi tarafından İzmir Merkez Telgraf Müdüriyeti görevlisi Mehmet Haşim Efendi için hazırlanan hesap müzekkeresi³⁹ Mülkiye Tekaüt Sandığı Umumi Heyeti tarafından incelenmiştir. Nâzır dahil on dokuz üyenin mührünün bulunduğu 20 Nisan 1909 tarihli Heyet-i Umumiye mazbatasında İzmir Telgraf Merkezi Müdürü Mehmet Haşim Efendi'nin emekliliği için dilekçe verdiği, Telgraf ve Posta Nezareti tezkiresi ile dilekçenin, muhasebece hazırlanan hizmet cetvelinin ve ilgili evrakların Heyet-i Umumiye tarafından tetkik edildiği, zikredilen pusulada adı geçen kişinin hizmeti karşılığı olarak kendisine 1.070 kuruş emekli maaşı isabet

---

³² BOA. ŞD. nr. 938-12.

³³ BOA. ŞD. nr. 1013-71.

³⁴ BOA. ŞD. nr. 1015-52.

³⁵ BOA. ŞD. nr. 1021-20.

³⁶ BOA. ŞD. nr. 1080-59.

³⁷ BOA. ŞD. nr. 1091-6.

³⁸ BOA. ŞD. nr. 1072-31.

³⁹ BOA. ŞD. nr. 1091-6.

ettiği, tahsis edilen maaşın kararname hükümlerine uygun olduğu ve belirtilen maaşın sandıktan tahsisine karar verildiği belirtilmektedir.⁴⁰

Mülkiye Tekaüt Sandığı Heyet-i Umumiyesi'ne ait mazbata ve ilgili evraklar altı üyeli Şura-yı Devlet Maliye Dairesi tarafından da incelenmiştir. 15 Mayıs 1909 tarihli Şura-yı Devlet mazbatasında, Mülkiye Tekaüt Sandığı Heyet-i Umumiyesi'nin 20 Nisan 1909 tarihli ve 9654 numaralı mazbatasıyla ekli hesap pusulası ve hülasa varakasının Maliye Dairesi'nde kıraat olunduğu ifade edilmiştir. Mazbatanın devamında İzmir Telgraf Merkezi Müdürü Mehmet Haşim Efendi'nin talebi doğrultusunda 1.070 kuruş maaşla emekli edilmesine karar verildiği, kendisine tahsis edilen maaş miktarının nizamname hükümlerine uygun bulunduğu ve gereğinin yapılması için Tekaüt Sandığı Nezareti'ne havalesine karar verildiği belirtilmektedir.⁴¹ Yukarıda İzmir Telgraf Merkezi Müdürü Mehmet Haşim Efendi özelinde yapılan bütün işlemler emekli olacak her kişi için uygulanıyordu.

5-Ticaret, Hukuk ve İstinaf Mahkemesi Emeklileri

Osmanlı Devleti'nde batılı ülkelerle ticari münasebetlerin artması sonucu 1840 yılında ticari uyuşmazlıklara ayrı mahkemelerin bakması kararlaştırılmıştır. Bu karar doğrultusunda başında ticaret nazırının bulunduğu Ticaret Meclisi mahkeme olarak göreve başlamıştır. 1848 yılında ise ticaret nazırının başkanlığında çalışmak ve azalarından yarısı yabancı tüccarlardan seçilmek üzere Karma Ticaret Mahkemeleri kurulmuştur.⁴² 1860 yılında Fransız ticaret kanununun dördüncü kısmı iktibas edilmesinden sonra ticaret meclisleri mahkeme adını almış ve bu mahkemelerin teşkilatı da etraflıca düzenlenmiştir. Ticaret mahkemesi olmayan yerlerde hukuk mahkemeleri ticari davalara Osmanlı kanunlarına göre bakarlardı. Ticaret davalarından konusu 5.000 kuruşu aşanlara merkezdeki Divan-ı İstinaf'a itiraz edilirdi. 1875 yılında neşredilen Adalet fermanı ile Ticaret Nezareti'ne bağlı ticaret mahkemeleri ve Divan-ı İstinaf Adliye Nezareti'ne bağlanmıştır.⁴³

---

⁴⁰ BOA. ŞD. nr. 1091-12.

⁴¹ BOA. ŞD. nr. 1091-12

⁴² Cin ve Akgündüz 1995, 285.

⁴³ Ekinci 2012, 577-578.

1864 tarihli vilayet nizamnamesi ile her vilayette birer Ticaret Meclisi kurulması kararlaştırılınca ticaret mahkemeleri yurt çapında faaliyet göstermeye başlamıştır.⁴⁴ Ticari faaliyetler bakımından önemli bir şehir olan İzmir'de de bir ticaret mahkemesi kurulmuştur. Aydın vilayet salnamelerinde İzmir şehrinde faaliyet gösteren ticaret mahkemesi ile diğer mahkemelerin çalışanları hakkında bilgiler verilmiştir.

Salnamelerdeki bilgilere göre 1886 yılında İzmir'de Hukuk ve Ceza Daireleri bulunan İstinaf Mahkemesi; Hukuk ve Ceza Daireleri olan Bidayet Mahkemesi; Ticaret Mahkemesi ve Şeriye Mahkemesi olmak üzere dört mahkeme bulunmaktaydı. Bu mahkemelerden İstinaf Mahkemesi'nde bir reis, iki aza, Hukuk ve Ceza dairelerinde başkâtip, ikişer zabıt kâtibi ve mübaşir görev yapmaktaydı. Bidayet Mahkemesi'nin Hukuk ve Ceza dairelerinde birer reis ve üçer aza, bir başkâtip ve ikişer zabıt kâtibi vazife yapmaktaydı. Ticaret Mahkemesi'nde ise bir reis, iki daimî üye, bir başkâtip, dört seçilmiş üye ve sekiz zabıt kâtibi bulunuyordu. Tekauit defterlerinde adı geçen Agob Efendi 1886 yılında Ticaret Mahkemesi'nin daimî üyesi, Raşit Efendi ise zabıt kâtibi idi.⁴⁵ 1901 yılında ise Raşit Efendi İzmir Ticaret Mahkemesi'nde birinci sınıf zabıt kâtibi, Tahir Efendi üçüncü sınıf kâtip, Agop Efendi ise İstinaf Mahkemesi Ceza Dairesi azası olarak görev yapmakta idi.⁴⁶

1908 yılında İzmir'de şeriye, istinaf, bidayet ve ticaret mahkemesi olmak üzere dört çeşit mahkeme vardı. İstinaf Mahkemesi'nin Hukuk Dairesi'nde reis, istinaf müdde-i umumisi, dört aza ve bir aza mülazımı; Ceza Dairesi'nde reis, beş aza ve bir aza mülazımı; İstinaf Mahkemesi Kalem kısmında ise bir başkâtip, iki hukuk zabıt kâtibi, iki mübaşir, iki ceza zabıt kâtibi ve bir müdde-i umumi kâtibi vazife yapıyordu.⁴⁷ Aynı yıl Bidayet Mahkemesi Hukuk Dairesi'nde reis, müdde-i umumi muavini, iki aza, bir aza mülazımı ve mübaşir; Ceza Dairesi'nde reis, iki aza, bir aza mülazımı ve mübaşir görevli idi. Bidayet Mahkemesi Kalem kısmında ise başkâtip, üç hukuk zabıt kâtibi ve üç ceza zabıt kâtibi bulunuyordu.⁴⁸ 1908 yılında Ticaret Mahkemesi'nde reis, iki daimî ve iki geçici üye görev

⁴⁴ Cin, Akgündüz, 285.

⁴⁵ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1303, 36-37.

⁴⁶ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1319, 48-50.

⁴⁷ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326,109.

⁴⁸ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, 110.

yapıyordu. Mahkemenin kalem kısmında ise bir başkâtip ve beş zabıt kâtibi vazifeli idi. Aşağıda tablo-4'te ismi geçen Ferit Efendi 1908 yılında başkâtip, Tahir ve Raşit Efendiler ise zabıt kâtibi olarak görev yapıyorlardı.⁴⁹

Tekaüt defterlerinde İzmir ticaret, hukuk ve istinaf mahkemelerinde çalışıp emekli olmuş görevlilerin berat kayıtları bulunmaktadır. Bu beratlarda yer alan bilgiler doğrultusunda bu kişilerin adları, görev yerleri, emeklilik tarihleri ve aldıkları emekli maaşı miktarı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo-4 İzmir Mahkemelerinden Emekli Olan Görevliler

Görev Yeri ve Görevi	Görevli Adı	Aylık Emekli Maaşı	Emekli Olduğu Tarih (Hicri)	Emekli Maaşını Aldığı Sandık	Defter ve Sayfa Numarası
İzmir Hukuk Mahkemesi Reisi	Suad Bey	2330	1303	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 1, 98
İzmir Ticaret Mahkemesi azası	Ağob Efendi	741	1319	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 134
İzmir Ticaret Mahkemesi başkâtibi	Mustafa Ferit Efendi	733	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 180
İzmir Vilayeti İstinaf Mahkemesi azası	İbrahim Efendi	471	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 211
İzmir Ticaret Mahkemesi zabıt kâtibi	Ahmet Raşit Efendi	432	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 147
İzmir vilayeti Ticaret Mahkemesi zabıt kâtibi	Ahmet Tahir Efendi	185	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 162
İzmir Ticaret Mahkemesi mübaşiri	Mehmet Cafer Ağa	100	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 216

⁴⁹ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, 110.

Tablodaki bilgiler mahkeme g6revlileri içinde en ysek emekli aylığını İzmir Hukuk Mahkemesi Reisi Suat Bey'in aldığını g6stermektedir. Suat Bey'in aylık 2.330 kuruşla emekli edilmesine dair 3 Recep 1303/7 Nisan 1886 tarihinde sadarettten tezkire sunulmuş 6 Recep 1303/10 Nisan 1886 tarihinde emekliliğe dair irade çıkmıştır.⁵⁰ Bu irade zerine Suat Bey'e 28 Recep 1303/2 Mayıs 1886 tarihinde emeklilik beratı verilmiştir. Mahkeme g6revlileri içinde en düşük emekli maaşı 100 kuruşla İzmir Ticaret Mahkemesi mübaşiri Mehmet Cafer Ağa'ya ve 185 kuruşla aynı mahkemenin zabıt kâtibi Ahmet Tahir Efendi'ye aittir. Emekli yedi mahkeme g6revlisinden beşi Ticaret Mahkemesi'nde biri Hukuk, biri de İstinaf Mahkemesi'nde g6revlidir.

6-Osmanlı Duyun-ı Umumiye İdaresi Emeklileri

Osmanlı Devleti yerli ve yabancı bankerlerden aldığı borçları 6demekte zorlanınca 1879 yılında 6nce Rüsum-ı Sitte idaresinin, 1881 yılında ise Duyun-ı Umumiye İdaresinin kurulmasına izin vermiş ve devletin belli başlı gelirlerini bu idarelere bırakmıştır. Duyun-ı Umumiye İdaresi imparatorluğun hemen hemen bütün şehir ve kasabalarında şubeler açarak kendisine tahsis edilen gelirleri toplamaya başlamıştır. Teşkilat o kadar büyümüştür ki I. Dünya Savaşı yıllarında çalışan sayısı 5.537 kişiye ulaşmıştır. alışan bu kişilerden sadece 182'si yabancı diğerleri ise Osmanlı vatandaşı idi.⁵¹

Duyun-ı Umumiye İdaresi'ne ait İzmir'deki işler İzmir Duyun-ı Umumiye Nezareti ile İzmir Duyun-ı Umumiye Müdüriyeti g6revlileri tarafından yerine getiriliyordu.⁵² Aydın vilayeti salnamelerine g6re 1886 yılında İzmir'de bulunan Osmanlı Duyun-ı Umumiye İdaresi'nde nâzır, başmüfettiş, seyyar müfettiş, iki muhakemat memuru bulunmaktadır. Duyun-u Umumiye İdaresi'nin Muhasebe Kalemi'nde ise iki başkâtip, bir başkâtip refiki, icmalat mukayyidi, irsalat mukayyidi, tezkire mukayyidi, iki tezkire refiki, mülazım, iki müsevvit, bir hem müsevvit hem mübeyyiz,

⁵⁰ BOA. İ. şD. nr. 80-4757.

⁵¹ Küçük ve Ertüzün 1994, 60.

⁵² Salname-i Vilayet-i Aydın, 1319, 64-65.

evrak memuru, evrak memuru muavini, üç mülazım, evrak-ı sahiha memuru, sandık emini, posta ve tahsildar memuru bulunmaktadır.⁵³

1908 yılında ise İzmir Duyun-ı Umumiye Nezareti'nde nâzır, müfettiş, müfettiş muavini, müfettiş mülazımı görev yapmaktaydı. Nezaretin Muhasebe Kalemi'nde muhasebe başkâtibi ve dokuz refik; Nezaretin Aşar Kalemi'nde başkâtip, üç refik, iki müsevvit, bir mübeyyiz, sandık emini ve pul memuru, muavin, mesalih takip memuru, müskirat kontrol memuru, posta memuru ve dava vekili; Nezaretin Tahrirat Kalemi'nde başkâtip, refik, iki müsevvit, evrak mukayyidi, muavin, iki mübeyyiz bulunmaktaydı.⁵⁴ Aynı yıl içerisinde İzmir Duyun-ı Umumiye Müdüriyetinde müdür, başkâtip, ikinci kâtip, icmal kâtipi, tezkire kâtipi, tezkire muavini, mubassır, mubassır muavini, tahrirat kâtipi, mukayyit, kemer kapısı memuru, kolcubaşı, piyade kolcu görev yapıyordu.⁵⁵ 1908 yılında Karşıyaka Duyun-ı Umumiye Müdüriyeti'nde ise müdür, tuz ambarları kontrol memuru, kâtip, sandık emini, iki mubassır ve bir kantarcı bulunuyordu.⁵⁶

Tekaüt defterlerinde yukarıda zikrettiğimiz görevlilerden nâzır, üç kolcu ve bir posta memurunun emekliliğine dair bilgi bulunmaktadır. Bu kişilerin isimleri ile nerede görevli oldukları ne zaman ve ne kadar maaşla emekli oldukları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo-5 İzmir Duyun-ı Umumiye İdaresinden Emekli Görevliler

Görev Yeri ve Görevi	Görevli Adı	Aylık Emekli Maaşı	Emekli Olduğu Tarih (Hicri)	Emekli Maaşını Aldığı Sandık	Defter ve Sayfa Numarası
İzmir Vilayeti Duyun-ı Umumiye Nazırı	Hacı Şefik Bey	3355	1323	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 202
İzmir Duyun-ı Umumiye kolcusu	Hüseyin Ağa	116	1329	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 4, 31

⁵³ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1303, 56.

⁵⁴ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, 126

⁵⁵ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, 127.

⁵⁶ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, 127.

İzmir Duyun-ı Umumiye Nezareti posta memuru	Mahmut Efendi	106	1317	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 91
İzmir Duyun-ı Umumiye Müdüriyeti kolcusu	Hasan Ağa	83	1313	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 31
İzmir'de Karşıyaka Duyun-ı Umumiye kolcusu	Halil Efendi	83	1323	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 206

Tabloda zikredilen görevliler içerisinde 3.355 kuruşla en yüksek maaşı İzmir Vilayeti Duyun-ı Umumiye Nâzırı Hacı Şefik Bey almaktadır. Hacı Şefik Bey'in emekliliğine dair 4 Ramazan 1323/2 Kasım 1905 tarihinde irade çıkmış⁵⁷ ve 11 Ramazan 1323/9 Kasım 1905 tarihinde kendisine emeklilik beratı verilmiştir. Tabloda ismi geçen İzmir Duyun-ı Umumiye kolcusu Hasan Ağa elli üç yaşında vazifeye başlamış, on dokuz sene hizmet ettikten sonra malulen son daimî maaşının üçte biri olan 83 kuruşla emekli olmuştur. Diğer görevlilerin kaç yıllık bir hizmet sonrasında emekli olduklarına dair bilgi bulunmamaktadır.

7-Emtia-i Dahiliye ve Ecnebiye Gümrüğü Emeklileri

Osmanlı gümrükleri iltizam veya emanet yolu ile işletilirdi. Ancak 1860 tarihinden itibaren gümrüklerin işletilmesinde iltizam sistemine son verilmiştir. Bu tarihten sonra gümrükler emanet yolu ile işletilmeye başlanmıştır. Bu karar sonrasında büyük merkezlerde gümrük emanetleri kurulmuş ve başlarına emin denilen görevliler getirilmiştir. Büyük gümrüklere bağlı gümrüklere ise müdürler tayin edilmiştir. Müdürlüklerde ihtiyaca göre memur, kâtip ve hizmetli görevlendirilmiştir. 1870 yılında ise Emtia Gümrük Emaneti, Rüşumat Emaneti'ne dönüştürülmüştür. Taşrada bulunan gümrük emanetleri de müdürlük ismini almıştır. Bu müdürlüklerin sayısı ise on yedi civarında idi.⁵⁸

19. Yüzyılın ikinci yarısında önemli bir ihracat ve ithalat şehri haline gelen İzmir'de iç ve dış ticarete konu olan malların gümrük işlemleri için Emtia-i Dahiliye Gümrüğü ve Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü idaresi kurulmuştur. Gerek tekaüt defterlerinde gerekse Aydın vilayet

⁵⁷ BOA. İ.TKS. nr. 17-15.

⁵⁸ Kütükoğlu 1996, 266.

salnamelerinde bu gümrüklerde görevli olan kişilere ve bunların emekliliğine dair bilgiler bulunmaktadır. Aydın vilayet salnamelerine göre 1886 yılında İzmir'de Osmanlı Gümrüğü Müdüriyeti adında bir idare vardı. Bu müdüriyette müdür ve başkâtip, başkâtip refiki yanında tahrirat kâtibi, başmuayeneci, gümrük vergisi mukayyidi, icmal mübeyyizi, hasbi tezkire kâtibi, sandık emini, Kordon tezkire kâtibi, Foça-i Cedid memuru, Çandarlı memuru, Çandarlı kâtibi, Karaburun memuru, Karaburun kâtibi, Urla memuru, Urla kâtibi, Bilal Çiftliği memuru, mülhakat mukayyidi, iki mülhakat refiki, tezakir-i müterakime kâtibi, ambar memuru, iskele memuru, şukuk-ı/şüphe erbaa kâtibi, Ali Ağa Çiftliği memuru, Kilise köyü memuru, Foça-i Atık memuru, Seferihisar memuru, Gülbahçe memuru ve Kösten Adası memuru görev yapıyordu.⁵⁹

1886 yılı salnamesinde İzmir Osmanlı Gümrüğü Müdüriyeti dışında bir de İzmir Efrenc Gümrüğü Müdüriyeti zikredilmiştir. Efrenc Gümrüğü Müdüriyeti'nde ise müdür, başkâtip, ikinci kâtip, tahrirat kâtibi, başistimatör, ikinci istimatör, istimatör muavini, icmal kâtibi, sandık emini, resim mukayyidi, ambarcı, ambarcı kâtibi, başarayıcı, evzan memuru, evzan refiki, eşya-yı ayniye memuru, eşya-yı ayniye kâtibi, hasbi tezkireci, hasbi tezkireci refiki ve kapı pusula memuru görev yapmaktaydı. Bu görevliler dışında Efrenc Gümrüğü Müdüriyeti'ne bağlı Kuşadası, Çeşme, Bodrum, Mekri rüsumat müdürlükleri vardı.⁶⁰

1908 yılı Aydın vilayeti salnamesinde İzmir Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü'nde müdür, başkâtip, iki kâtip, muhasebe mukayyidi, muhasebe mukayyit muavini, sandık emini, sandık emini muavini, tahrirat kâtibi ve tahrirat refiki, bir başistimatör ve dört istimatör görev yapıyordu. Gümrüğe bağlı Paket Şubesi Müdüriyeti'nde şube ambar memuru, şube paket memuru görevli idi.⁶¹ Gümrüğe bağlı birimlerde bir başmuhasip, üç muhasip, yevmiye mukayyidi, iki icmal kâtibi, beş mübeyyiz, üç senet makbuz muharriri, iki kapı pusulası memuru, iki Kordon koçan kâtibi, üç manifesto memuru, bir manifesto kâtibi, bir aktarma ve takip memuru, bir başambar memuru, üç ambar memuru, beş ambar kâtibi, beş markatör, iki ayniye alış, bir ayniye satış ve bir ayniye kâtibi; bir başmuayene memuru,

⁵⁹ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1303, 53-54.

⁶⁰ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1303, s. 54-56.

⁶¹ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, 120.

on sekiz muayene memuru, bir başmuayene kâtibi, on dokuz muayene kâtibi, bir başkapı memuru, üç kapı memuru, bir kapı kâtibi, beş kantarcı, bir odacı, bir kolcubaşı ve on tane kolcu bulunmaktaydı.⁶²

1908 yılında ise İzmir Emtia-i Dahiliye Rüsumat Müdüriyeti'nde bir müdür, bir başkâtip bulunmaktadır. Emtia-i Dahiliye Rüsumat Müdüriyeti Muhasebe Kalemi'nde ikinci kâtip, üçüncü kâtip, sandık emini, muhasip, gümrük resmi depozito mukayyidi, senet makbuz ve depozito muharriri, tezakir-i müterakime kâtibi, dört tezkire kâtibi, bir şukuk-ı erbaa kâtibi, bir icmal kâtibi, bir rıhtım koçan kâtibi görev yapmaktadır. Müdüriyetin Tahrirat Kalemi'nde tahrirat kâtibi, iki tahrirat kâtibi refiki, manifesto memuru, eşya-yı anıye memuru, eşya-yı aynıye kâtibi, ambar memuru, iki markatör bulunmaktadır. Müdüriyetin Muayene Heyeti'nde istimatör, muayene başmemuru, dokuz muayene memuru, bir muayene başkâtipi, sekiz muayene kâtibi, bir kurşun mühür kâtibi, altı kantarcı, iki kapı memuru ve bir odacı görev yapmaktadır. Müdüriyet Muhafaza Heyeti'nde bir baş memur, beş merkez memuru, 61 sahil muhafaza memuru, 12 muhafaza kayığı, 12 memur, üç reis ve 42 tayfa bulunmaktadır.⁶³

1908 yılında İzmir Emtia-i Dahiliye Rüsumat Müdüriyeti'ne bağlı idarelerde yolcu salonu müdürü, yolcu salonu kâtibi, yolcu salonu refiki, başmuayene memuru, iki muayene memuru ve kadın kolcu bulunmaktadır. İzmir Emtia-i Dahiliye Rüsumat Müdüriyeti'ne Punta Rüsumat Müdüriyeti, Çandarlı, Ali Ağa Çiftliği, Kilise köyü, Foça-i Cedid, Foça-i Atık, Karaburun, Köse Dere, Kara Reis, Yeni Liman, Mordoğan, Deniz Giran, Urla, Gülbahçe, Sığacık, Kösten Adası ve Demircili gibi idareler bağlı idi.⁶⁴

İzmir'de pasaport işlerinin yürütüldüğü bir de Pasaport İdaresi vardı. 1886 yılında bu idarede bir memur, bir Fransızca kâtip, iki tezkire yoklama kâtibi; 1901 yılında ise pasaport memuru, bir yerli bir de yabancı kâtip görev yapıyordu.⁶⁵

Tekauit defterlerinde zikri geçen Emtia-i Dahiliye Gümrüğü Müdüriyeti görevlileri içinde kolcubaşı, kolcu, muayene memuru, başmuayene kâtibi, muhafaza memuru, başmuayene memuru, muayene

⁶² Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, 119-123.

⁶³ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, 123-124.

⁶⁴ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, 124-125.

⁶⁵ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1303, 39; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1319, 43.

memuru, salon kâtibi, kapı memuru, Sığacık rüsumat kolcusu, salon muayene başmemuru, salon müdür muavini ve sahil memuru bulunmaktadır. Bunların toplam sayısı yirmi dördtür. Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü Müdüriyeti'nde ise marka memuru, muhasip, arabacı, sandık emini, kolcu, muayene memuru, senet makbuz muharriri olmak üzere on beş görevli zikredilmiştir. Aşağıdaki tabloda hem emtia-i dahiliye hem de ecnebiye/efrenç gümrüğü müdüriyetlerinden emekli olmuş görevlilerin isimleri, görevleri, emeklilik tarihleri ve emekli ücretleri verilmiştir.

Tablo-6 İzmir Emtia-i Dahiliye ve Ecnebiye Gümrüklerinden Emekli Olan Görevliler

Görev Yeri ve Görevi	Görevli Adı	Aylık Emekli Maası	Emekli Tarihi	Maaş Aldığı Sandık	Defter ve Sayfa Numarası
İzmir Osmanlı Gümrüğü Müdürü	Mehmet Salih Efendi	1900	1304	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A. DVNSTEKAd. nr. 1, 119
İzmir Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü Müdüriyeti kolcusu	İlyas Ağa	500	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 152
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü Müdüriyeti salon muayene başmemuru	Ali Bey	396	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 218
İzmir Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü muayene memuru	Hacı Mestan Ağa	329	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 152
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü muayene başmemuru	Mehmet Rıfat Efendi	279	1324	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 231
İzmir Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü muayene memuru	Sadettin Efendi	277	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 4, 2
İzmir rüsumat salon müdür muavini	Mehmet Bey	273	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 229
İzmir Emtia-i Ecnebiye	Mehmet	267	1328	Mülkiye	BOA.

Gümrüğü Müdüriyeti senet makbuz muharriri	Şevki Efendi			Tekaüt Sandığı	A.DVNSTEKAd. nr. 3, 152
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü Müdüriyeti sahil memuru	Hüseyin Efendi	266	1329	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 4, 14
İzmir Rota İskelesi palamut muharriri	Ahmet Efendi	259	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 226
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü başmuayene kâtibi	Mehmet Emin Efendi	258	1323	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 196
İzmir Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü muayene memuru	Kaluset Efendi	257	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 154
İzmir Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü muhasibi	Ahmet Efendi	250	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 211
İzmir Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü muhasibi	Ahmet Efendi	250	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 211
İzmir Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü muhasibi	Ahmet Efendi	250	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 211
İzmir Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü muayene memuru	Abdullah Efendi	250	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 211
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü muayene memuru	Hacı Ahmet Efendi	209	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 4, 6
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü Müdüriyeti muayene memuru	Halil Efendi	204	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 218
İzmir Gümrüğü tezkire muharriri	İsmail Hakkı Efendi	200	1307	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 1, 174
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü Müdüriyeti muayene memuru	Ali Raif Efendi	200	1320	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 140
İzmir Emtia-i Dahiliye	İbrahim	200	1325	Mülkiye	BOA.

Gümrüğü salon kâtibi	Efendi			Tekaüt Sandığı	A.DVNSTEKAd. nr. 2, 240
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü memuru	Ali Ağa	200	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 221
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü muayene memuru	Hacı Ahmet Efendi	181	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 4, 11
İzmir pasaport kâtibi	Nikolaki Efendi	180	1315	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 68
İzmir Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü sandık emini	İstefan Efendi	166	1322	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 182
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü muayene memuru	Muharrem Efendi	162	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 220
İzmir Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü marka memuru	Kığork Ağa	162	1308	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 1, 193
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü muhafaza memuru	Mesut Efendi	159	1329	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 4, 17
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü Müdüriyeti sahil muhafaza memuru	İsmail Ağa	150	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 219
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü muhafaza memuru	Ahmet Ağa	147	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 229
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü muhafaza memuru	Hüseyin Efendi	146	1325	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 250
İzmir Emtia-i Dahiliye Rüsumat Müdüriyeti kapı memuru	Aron Efendi	133	1325	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 244
İzmir Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü arabacısı	Esad Efendi	133	1317	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 99
İzmir Osmanlı Gümrüğü	Heci	125	1304	Mülkiye	BOA.

mubassırı	Gazaros Efendi			Tekaüt Sandığı	A.DVNSTEKAd. nr. 1, 125
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü muhafaza memuru	İsmail Ağa	114	1329	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 4, 13
İzmir Gümrüğü kâtibi	Mehmet Bey	106	1307	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 1, 180
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü kolcubaşısı	Ahmet Rıfat Efendi	106	1319	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 135
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü muhafaza memuru	Osman Ağa	100	1323	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 201
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü Müdüriyeti Sığacık rüsumat kolcusu	Hacı Galip Efendi	100	1327	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 88
İzmir Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü Müdüriyeti kolcusu	Mehmet Ali Ağa	100	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 152
İzmir Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü kolcusu	Mehmet Ağa	100	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 228
İzmir Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü kolcusu	Veli Ağa	100	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 4, 3
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü kolcusu	Hacı Mustafa Ağa	75	1317	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 94
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü Müdüriyeti kolcusu	İzzet Efendi	75	1318	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 116
İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü Müdüriyeti muhafaza kolcusu	Mahmut Ağa	37	1319	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 135

İzmir emtia-i dahiliye ve efrençiyeye gümrüğü çalışanlarından bazılarının kaç sene hizmet ettikten sonra emekli oldukları arşiv belgeleri içinde yer alan hizmet pusulularından anlaşılmaktadır. İzmir Efrenç Gümrüğü tezkire muharriri İsmail Hakkı Efendi 1279/1862 yılında 30

yaşında başladığı vazifesinde 26 sene çalıştıktan sonra sağ gözünün görmemesi, sol gözünün dumanlı görmesi sebebiyle son memuriyet maaşının yarısı olan 200 kuruşla,⁶⁶ İzmir Osmanlı Gümrüğü katibi Mehmet Bey 1282/1865 yılında 25 yaşında girdiği görevinde 23 sene çalıştıktan sonra görme bozukluğu sebebiyle malulen son memuriyet maaşının üçte biri olan 106 kuruşla,⁶⁷ İzmir Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü marka memuru Kiğork Ağa 1277/1860 senesinde 25 yaşında girdiği vazifesinden 30 sene çalıştıktan sonra 162 kuruşla,⁶⁸ İzmir Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü pusula muharriri Viçen Efendi 45 yaşında girdiği görevinde 18 sene çalıştıktan sonra malulen son maaşının üçte biri olan 83 kuruşla,⁶⁹ İzmir Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü arabacısı Esat Efendi 1288/1871 yılında 35 yaşında girdiği görevinde 25 sene çalıştıktan sonra malulen son maaşının üçte biri olan 133 kuruşla,⁷⁰ İzmir Pasaportu ecnebiye katibi Nikolaki Efendi 1287/1870 yılında 34 yaşında başladığı görevinde 26 sene çalıştıktan sonra son maaşının yarısı olan 180 kuruşla,⁷¹ İzmir Emtia-i Dahiliye Gümrüğü kolcubaşısı Ahmet Rifat Efendi 1281/1864 senesinde 37 yaşında başladığı hizmetinde 23 sene çalıştıktan sonra maaşının üçte biri olan 106 kuruşla⁷² ve İzmir Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü sandık emini İstefan Efendi 34 yaşında başladığı görevinde 24 sene çalıştıktan sonra malulen maaşının üçte biri olan 166 kuruşla⁷³ emekli olmuşlardır.

Gümrük görevlilerinin aldıkları emekli maaşları 1.900 kuruş ile 37 kuruş arasında değişmektedir. En yüksek emekli maaşını 1.900 kuruşla İzmir Osmanlı Gümrüğü Müdürü Mehmet Salih Efendi, en düşük ücreti ise 37 kuruşla gümrük muhafaza memuru Mahmut Ağa almaktadır. Gümrük görevlileri içinde altı adet gayrimüslim bulunmaktadır. Bunlar gümrüklerde mubassır, kapı memuru, pasaport kâtibi, sandık emini, marka memuru, muayene memuru olarak görev yapmaktadırlar. İzmir'deki kamu kurumlarından emekli olan 106 görevliden 45'i gümrüklerden emekli olmuştur.

---

⁶⁶ BOA. ŞD. nr. 896-15.

⁶⁷ BOA. ŞD. nr. 898-15.

⁶⁸ BOA. ŞD. nr. 903-41.

⁶⁹ BOA. ŞD. nr. 929-72.

⁷⁰ BOA. ŞD. nr. 980-9.

⁷¹ BOA. ŞD. nr. 960-4.

⁷² BOA. ŞD. nr. 997-29.

⁷³ BOA. ŞD. nr. 1027-56.

8-Kolluk Hizmeti Emeklileri

Tekauit defterlerindeki ve Aydın vilayet salnamelerindeki bilgilerden anlaşıldığına g6re İzmir'de polis ve polis komiseri d6zeyinde kolluk hizmeti g6revi yapan vazifeliler bulunmaktadır. 1886 yılı Aydın vilayeti salnamesine g6re vilayetteki kolluk hizmetleri Polis İdaresi'nde çalışan g6revliler tarafından yerine getirilmektedir. Bu idarede bir başkomiser, 6t tane ikinci komiser, d6rt tane de 6t6nc6 komiser g6rev yapmakta idi. İzmir sancağı genelinde kolluk hizmeti bir başkomiser, 6t ikinci komiser, on yedi 6t6nc6 komiser ve altmış yedi polis tarafından yerine getiriliyordu. Aşağıda tablo-7'de ismi zikredilen Sabri ve Ali Efendiler 1886 yılında İzmir'de 6t6nc6 komiser olarak g6rev yapıyorlardı.⁷⁴

1901 yılında İzmir sancağı Polis İdaresi'ne bağılı olarak bir polis m6d6r6, iki başkomiser, yedi ikinci komiser, 28 6t6nc6 komiser 162 polis efradı olmak 6zere toplam 200 polis g6rev yapıyordu.⁷⁵ İzmir'de Polis İdaresi dışında kolluk hizmetinde g6rev yapan jandarmalar da vardı. Jandarma İdaresi'nde ise 374'6 piyade, 67'si s6vari olmak 6zere toplam 441 asker g6rev yapıyordu.

1908 yılı Aydın vilayeti salnamesindeki bilgilere g6re vilayette g6rev yapacak polislerin seğimi Polis Heyet-i İntihabiyesi tarafından geręekleřtirilmektedir. Bu heyetin başkanlığını vilayet mektupçusu yapmaktadır. Heyette polis m6d6r6 ve jandarma alay komutanı aza olarak bulunmaktadır.⁷⁶ Aynı yıla ait salnameye g6re Polis İdaresi'nde m6d6r olarak Mazhar Bey g6rev yapıyordu. Polis Meclisi'nde ise polis m6d6r6, m6d6r vekili, 6t aza komiser ve m6fettiş vazifeli idi. 1908 yılı içinde İzmir sancağında bir m6d6r, bir m6fettiş, yedi başkomiser, 16 ikinci komiser, 39 6t6nc6 komiser ve 186 polis olmak 6zere toplam 250 polis kolluk hizmeti g6r6yordu.⁷⁷ Aşağıdaki tabloda teka6it defterlerine g6re İzmir'de komiser ve polis d6zeyinde g6rev yapan ve emekli olan polis ve komiserlerin emekli oldukları yıl, emekli maaşları ve vazifelerine dair bilgilere yer verilmiştir.

⁷⁴ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1303, 44.

⁷⁵ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1319, 53.

⁷⁶ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, 98.

⁷⁷ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, 111.

Tablo-7 İzmir’de Kolluk Hizmetlerinden Emekli Olan Görevliler

Görev Yeri ve Görevi	Görevli Adı	Aylık Emekli Maaşı	Emekli Olduğu Tarih	Emekli Maaşını Aldığı Sandık	Defter ve Sayfa Numarası
İzmir vilayeti polis komiseri	Sabri Efendi	242	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 173
İzmir vilayeti polis efradı	Hasan Namık Efendi	226	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 162
İzmir vilayeti polis komiseri	Maykıl Efendi	150	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 156
İzmir vilayeti polis memuru	Dimitri Papadopulo Efendi	150	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 165
İzmir vilayeti polis memuru	Ali Efendi	150	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 226
İzmir vilayeti polis komiseri	Arif Efendi	100	1328	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 173
İzmir vilayeti polis memuru	Hasan Efendi	75	1309	Mülkiye Tekaüt Sandığı	BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 1, 209

Tabloda emekli oldukları belirtilen yedi polis memurundan altısı 1328/1910 yılında biri 1309/1891 yılında emekli olmuştur. Polisler arasında biri polis memuru, diğeri polis komiseri olmak üzere iki gayrimüslim bulunmaktadır. Polis memurları ile polis komiserlerinin emekli maaşları arasında fazla bir fark görülmemektedir. Bu durum emekli polislerin görev süreleri veya malulen emekli olmaları ile ilgili olmalıdır. Polis ve komiser emeklilerinin maaşları 242 kuruş ile 75 kuruş arasında değişmektedir.

9-Hamidiye Askeri Hastanesi Emeklileri

1908 yılı salnamesine göre İzmir’de Hamidiye Askeri, İslam Gureba, Rum, Ermeni, Musevi, Katolik, Fransız, İngiliz, İskoç ve Flenk Hastaneleri

vardı.⁷⁸ Bu hastanelerden İslam Gureba Hastanesi 1267/1850 yılında inşa edilmiştir.⁷⁹ Hamidiye Askeri Hastanesi ise 1892 yılında Karantina mahallesinde tramvay yolu üzerinde kurulmuş olup sağlamlık bakımından İzmir hastaneleri içinde birinci derecededir. Hastane piyade, topçu, jandarma ve diğer sınıf askeri zabitan ile askerlerden hasta olanlara hizmet etmek için kurulmuştur. İki katlı olan hastanede biri yirmi beş, dördü on sekiz, üçü yedi hasta kapasiteli koğuşlar, bir ameliyat odası, bir hamam ve ayrıca sekiz oda bulunmaktaydı. Hastanede bir baştabip, sekiz tabip, bir başeczacı, üç eczacı, bir başcerrah, dört cerrah, bir müdür, bir muavini, bir kâtip, bir vekilharç ve bir başhademe görev yapmaktaydı.⁸⁰

Sadaret Dairesi Tahrirat Kalemî'nden Harbiye Nezareti'ne gönderilen yazıdan anlaşıldığına göre İzmir Askeri Hastanesi'nde açıkta kalan Cerrah Hasan Efendi'nin aylık 1.086 kuruş maaşla emekli edilmesine dair 29 Teşrin-i Sani 1325/12 Aralık 1909 tarihinde padişah iradesi çıkmıştır.⁸¹ İrade sonrasında Cerrah Hasan Efendi'ye aynı yıl içinde emeklilik berati verilmiştir. Berat kaydına göre Hasan Eendi'nin emekli maaşı 1.086 kuruştur.⁸² Çalıştığı hastane tam belirtilmemiş olsa da emekli maaşını Umum Askeri Tekâüt Sandığı'ndan alacak olmasından Hamidiye Askeri Hastanesinde çalıştığı anlaşılan kâtip Hasan Efendi de 2 Şaban 1317/6 Aralık 1899 tarihinde 200 kuruş maaşla emekli edilmiştir.⁸³

10-İzmir İdadi Mektebi Emeklileri

İzmir İdadi Mektebi 1302/1886 senesi Temmuz ayında açılmıştır. Açıldığı ilk sene mektepte 164 öğrenci eğitim görüyordu. Mektepte bir müdür, iki mubassır, iki hademe ve ders muallimleri görev yapıyordu.⁸⁴ Mektep, 1898 tarihinden itibaren taşra öğrencilerine de eğitim vermek için yatılıya dönüştürülmüştür. 1902 yılında mektepte ticaret ve sanayi şubeleri açılmıştır. 1910-1911 yılından itibaren İzmir İdadi Mektebi sultaniye

⁷⁸ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, 167-177.

⁷⁹ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1303, 50-51.

⁸⁰ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, 167-168; Altun 2014, 421.

⁸¹ BOA. BEO, nr. 3677-275735.

⁸² BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 3, 134.

⁸³ BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 2, 97.

⁸⁴ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1303, 62.

dönüştürülmüştür.⁸⁵1908 yılında İzmir İdadisinde talim heyeti yanında idare heyeti ve mubayaa komisyonu görev yapıyordu. Mektebin İdare Heyeti'nde müdür, ikinci müdür, üç muavin, tahrirat ve muhasebe kâtibî, depo ve ambar memuru, imam, başmubassır ve üç mubassır vazife görüyordu. Aynı yıl mektepte 245'i yatılı, 248'i gündüzlü olmak üzere toplam 493 öğrenci öğrenim görüyordu.⁸⁶

Tekaüt defterlerinde isimleri geçen Mustafa Cemil ve Abdülkadir Efendiler 1908 yılında İdadi Şubesi'nde muavin olarak çalışıyorlardı.⁸⁷ İzmir İdadi mektebi muallimi olan Mustafa Cemil Efendi 1328/1910 yılında 315 kuruşla,⁸⁸ yine muallim Abdülkadir Efendi de 1328/1910 yılında 323 kuruşla mektepten emekli olmuştur.⁸⁹

11-Nüfus Nezareti Emeklileri

Aydın vilayeti salnamesine göre 1886 yılında Vilayet Nüfus Nezareti Kalemî'nde iki kâtip görev yapıyordu. Bunlardan biri Hacı Hüseyin Efendi diğeri Hâfız Mehmet Şâkir Efendi idi.⁹⁰ Tekaüt defterlerinde emekliliğine dair bilgi bulunan şahıs Hacı Hüseyin Efendi'dir.

1901 yılında Vilayet Nüfus Nezaretinde bir nâzır, bir birinci kâtip ve üç de refik görev yapıyordu.⁹¹ Tekaüt defterlerinde emekli olduğu belirtilen Hacı Hüseyin Hüsnü Efendi 1 Rebiülahir 1321/27 Haziran 1903 senesinde İzmir Nüfus Nezareti başkatipliğinden 270 kuruşla emekli olmuştur.⁹² Hüseyin Hüsnü Efendi'nin hizmet süresine ve çalıştığı kurumlara ve buralardan aldığı maaşının miktarına dair Mülkiye Tekaüt Sandığı Nezareti Muhasebe Kalemî'nde düzenlenmiş bir hesap müzekkeresi bulunmaktadır. Bu müzekkereye göre Hüseyin Hüsnü Efendi kırk yaşında 1299/1881 yılında İzmir Nüfus Nezareti'nde vazifesine başlamış ve emekliliği için 18 Mart 1318/31 Mart 1902 tarihinde dilekçe vermiştir.

⁸⁵ Tutsak 2002, 152, 158, 161.

⁸⁶ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, 135.

⁸⁷ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, 136.

⁸⁸ BOA. A.DVNSTKAd. nr. 3, 179.

⁸⁹ BOA. A.DVNSTKAd. nr. 3, 179.

⁹⁰ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1303, 35.

⁹¹ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1319, 40.

⁹² BOA. A.DVNSTKAd. nr. 2, 162.

Hüseyin Hüsnü Efendi'nin emekliliğine dair 6 Mayıs 1319/19 Mayıs 1903 tarihli Heyet-i Umumiye mazbatası altında Nazır, Meclis-i Mâlîye azası İkinci Reisi, Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi azası, Defter-i Hakâni Nezâreti Mektupçusu, Posta ve Telgraf Nezâreti mahalli İdare azası, Nâfia ve Ticâret Nezâreti sicil memuru, Cemiyet-i Rüsûmiye azası, Duyun-ı Umumiye-i Osmaniye Mahalli İdare başkâtibi ve tercümanı, Tekaüt Sandığı Mektupçusu, Tekaüt Sandığı Muhasebecisi, Divân-ı Muhasebat İkinci Dâire ikinci reisi, Muhacirin İdaresi memuru, Hariciye Nezareti Sicill-i Ahvâl Müdürü, Adliye Nezareti Muhasebecisi, Hazine-i Hassa-i Şahane Nezareti Hatap Ambarı Müdürü, Evkaf-ı Hümayun Nezareti mahalli idâre azası, Meclis-i Maârif azası ve Şehremâneti mahalli azası bulunmaktadır.⁹³

12-İzmir Fabrika-i Hümayunu Emeklisi

Tekaüt defterlerinde İzmir Fabrika-i Hümayununda görevli bir başkatibin emekliliğine dair bilgi bulunmaktadır. Berat kaydından bu fabrikanın ne tür üretim yaptığı anlaşılamamaktadır. Bu fabrikada görevli Ahmet Nakip Efendi 1310/1892 yılında 1400 kuruş maaşla fabrika başkatipliğinden emekli olmuştur.⁹⁴

Sonuç

1869 yılında Askeri Tekaüt Sandığı'nın ve 1881 yılında Mülkiye Tekaüt Sandığı'nın kurulmasından sonra askeri ve mülki kurumlarda çalışan kişilerin maaşlarından yapılan kesintilerle oluşturulan kaynaklarla memurlara ve askeri personele emekli maaşı ödenmeye başlanmıştır. Tekaüt nizamnamelerinde görülen eksiklikleri gidermek için 1881 yılı sonrasında yeni nizamnameler çıkarılmış ve tekaüt sisteminde görülen eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. Yapılan düzenlemeler daha çok emeklilerin geride bıraktığı dul ve yetimlere yöneliktir.

Nezaretlerde ve bunlara bağlı merkez ve taşra teşkilatlarında çalışan kişiler tekaüt nizamnamesinde belirlenen şartları sağladıkları taktirde emekli oluyorlardı. Emekli olacak kişinin durumu Mülkiye Tekaüt Nezareti Heyet-i Umumiyesi ve Şura-yı Devlet tarafından incelenip uygun bulunduktan sonra ilgili evraklar ve mazbatalar sadarete sunuluyordu. Sadaret de Mabeyn Başkatibine gönderdiği tezkire ile emekliliğe dair

⁹³ BOA.ŞD. nr. 1015-60.

⁹⁴ BOA. A.DVNSTEKAd. nr. 1, 219.

iradeyi talep ediyordu. Emekliliğe dair padişah iradesinin alınmasından sonra emekli olan kişinin eline bir berat veriliyordu. Emekli olan şahıslara verilen bu beratların suretleri tekaüt defterlerine kaydediliyordu.

Ele aldığımız bu çalışmada tekaüt defterlerinde emeklilik beratları bulunan İzmirli memurlar ele alınmıştır. Tekaüt defterlerinde 10.146 kişinin emeklilik beratı sureti bulunmaktadır. Bu beratlardan 106 tanesi İzmir'deki kamu kurumlarında çalışıp emekli olan kişilerle ilgilidir. Emekli olan kişilerin çalıştığı kurumlar arasında mahkemeler, telgraf ve posta idareleri, rüsumat nezareti, emtia-i dahiliye ve ecnebiye gümrükleri, eğitim ve sağlık kurumları ile Duyun-ı Umumiye İdaresi bulunmaktadır. Sayıca en fazla emekli Emtia-i Dahiliye ve Emtia-i Efrenciye Gümrüklerinde bulunmaktadır. Bu durum bir bakıma şehrin ticari gelişmişliğinin göstergesi niteliğindedir. Emekli memur sayısı gümrüklerden sonra en fazla Rüsumat Nezareti'nde mevcuttur. Hastanelerde, Nüfus Nezareti'nde, mekteplerde ve fabrikalardan emekli olan kişi sayısı bir ile iki arasında değişmektedir.

İzmir'deki kamu kurumlarından emekli olan görevliler arasında gayrimüslimler de bulunmaktadır. Tekaüt defterlerine göre 10.146 emekliden 465'i (%4,5) gayrimüslimdir. İzmir'deki kamu kurumlarından emekli olan 106 kişiden 17'si (%16) gayrimüslimdir. Bu 17 gayrimüslimden yedisi İzmir Telgraf ve Posta İdaresi'nin değişik bölümlerinde çalışıp emekli olmuşlardır.

Emekliler içerisinde en yüksek emekli aylığını 3.671 kuruşla İzmir Rüsumat Nazırı İsmail Hakkı Efendi, 3.355 kuruşla İzmir Duyun-ı Umumiye Nazırı Hacı Şefik Bey, 2.330 kuruşla İzmir Hukuk Mahkemesi Reisi Suat Bey, 1.900 kuruşla İzmir Osmanlı Rüsumat Müdürü Mehmet Salih Efendi almaktadır. En düşük emekli maaşlarını ise 37 kuruşla Emtia-i Dahiliye Gümrüğü muhafaza kolcusu Mahmut Ağa, 50 kuruşla İzmir Rüsumat Müdüriyeti kolcusu Habib Ağa, 75 kuruşla polis memuru Hasan Efendi almaktadır. Aynı vazifeyi yapan görevlilerin emekli maaşlarındaki farklılık görevlilerin son on yıl içerisinde çalıştıkları kurumların farklılık olmasından ya da emeklilik için gerekli 30 seneyi doldurmadan malulen emekli olmalarından kaynaklanmaktadır.

Emekli olan kişilerin bazısının 30 senelik çalışma süresini doldurmadan malulen emekli oldukları hizmet pusulalarındaki bilgilerden

anlaşılmaktadır. Emekliliklerine dair hizmet pusulası bulunan 26 emekliden ikisi 18, biri 19, biri 22, üçü 23, biri 24, ikisi 25, ikisi 26, ikisi 27, biri 28, biri 29, ikisi 30, biri 31, biri 34, biri 35, biri 40, ikisi 44 ve biri 46 sene hizmet sonrasında emekli olmuştur. Bu hizmet süreleri dikkate alındığında 26 emekliden dokuzu 30 yıllık normal çalışma süresini doldurmadan malulen emekli olmuştur.

Hizmet pusulaları memurların göreve başlama yaşları ile ilgili de bilgiler vermektedir. Hizmet pusulası bulunan 26 emekliden ikisi 20, biri 21, biri 23, ikisi 25, biri 26, biri 27, biri 30, biri 31, biri 32, dördü 34, biri 35, ikisi 37, biri 40, ikisi 42, biri 45, biri 53, biri 55 yaşında göreve başlamıştır. Bir kişinin hizmet pusulasında kaç yaşında vazifeye başladığı belirtilmemiştir. Bu rakamlara göre 25 emekliden dokuzu 30 yaş öncesinde, kalanı 30 yaş sonrasında göreve başlamışlardır. Altı kişinin 40 yaşından sonra vazifeye başladığı görülmektedir. Bu sayılar kamu kurumlarında vazifeye başlama yaşının çok da küçük olmadığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

1-Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA)

BOA. ŞD. nr .987-50; 1077-6; 896-15; 929-72; 941-42; 938-12; 1013-71; 1015-52; 1021-20; 1080-59; 1091-6; 1072-31; 1091-6; 1091-12; 80-4757; 896-15; 898-15; 903-41; 929-72; 980-9; 960-4; 997-29; 1027-56; 1015-60.

BOA. BEO, nr. 3677-275735.

BOA. İ. TKS. nr. 17-15; 11-25; 17-15

BOA. A. DVNSTEKAd. nr. 1, 2, 3, 4.

2-Aydın Vilayeti Salnameleri

Salname-i Vilayet-i Aydın, 1303, 1319, 1326.

3-Düstur Tertipleri

“Memurin-i Mülkiye Terakki ve Tekaüt Kararnamesi”, 13 Şevval 1298/26 Ağustos 1297/8 Eylül 1881, Düstur, Zeyl Numaro 3, Babıali Şura-yı Devlet

Düstur Encümeni Tarafından Tertip olunmuştur, Dersaadet, Matbaa-i Amire, 62-81.

“Rüsumat Nezaretlerinin Sûret-i Teşkilleriyle Tayin Olunan Rüsumat Nazırlarının Keyfiyet-i Memuriyetlerini Mutazammın Talimattır”, Düstur, I. Tertip, 2. Cilt, Matbaa-i Amire, 1289, 547-548.

“Aşar ve Ağnam Emanetiyle Maiyeti Memurlarının Suret-i Tertib ve Vezaifini Mübeyyin Talimat-ı Mahsusa”, Düstur, I. Tertip, 4. Cilt, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1299, 755-773.

“Telgraf Memurlarının Vezaif-i Memuriyet ve Derecat-ı Hizmetlerine Dair Nizamname Suretidir”, Düstur I. Tertip, 2. Cilt, Matbaa-i Amire, 1289, 363-367.

4-Araştırma Eserler

Altun 2014, Didem Akyol Altun, “Cumhuriyet Öncesi Dönemde İzmir Hastanelerinin Mekânsal Gelişimi”, Tarih İncelemeleri Dergisi, XXIX/2, 405-443.

Cin ve Akgündüz 1995 Halil Cin-Ahmet Akgündüz, Türk Hukuk Tarihi, I, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

Buğra 2012 Ekrem Buğra Ekinci, Osmanlı Hukuku, Arı Sanat Yayınevi.

İpşirli 2011, Mehmet İpşirli, “Tekâüt”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 40, İstanbul, 340-341.

Kala 2018 Eyüp Sabri Kala, Osmanlı Sosyal Güvenlik Hukuku (1850-1923), Hiperyayın, İstanbul.

Küçük ve Ertüzün 1994 Cevdet Küçük-Tevfik Ertüzün, “Duyun-ı Umumiye”, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 10, İstanbul, 58-62.

Kütükoğlu 1996 1996 Mübahat S. Kütükoğlu, “Gümrük”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 14, İstanbul, 263-268.

Martal 2002 Abdullah Martal, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Emeklilik ve Buna İlişkin İlk Düzenlemeler”, XIII. Türk Tarih Kongresi Ankara, 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler III. Cilt, III. Kısım, Ankara, 1692-1699.

Mustafa Nuri Paşa 1992, Netayic ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle

Osmanlı Tarihi, C. I-II, Sadeleştiren: Neşet Çağatay, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Uzunçarşılı 1988 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti Teşkilatında

Kapıkulu Ocakları I, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Tutsak 2002, Sadiye Tutsak, İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950),

TC. Kültür Bakanlığı, Ankara.